

el sentit de 'llavors, en aquest cas':² «si tu vols aver so que Déus no t'ha volgut donar, *doncs* tu fas contrari lo teu voler a la volentat de Déus», *DoctrPu.* (Gili, p. 54); «si no plor, pus rahó o vol, *doncs* per colpa me convenrà plorar», *Blanq.* (*NCL* I, 145.2).

Tant o més freqüent en ell és que el sentit estigui entremig, o marqui la transició de l'un a l'altre: «si Déus no-u vol que tu aucies altre, *doncs* Déus no vol que tu aucies tu metex», «si-l foch infernal no tems, *doncs* no tems lo foch d'aquest món» (*Doctr. Pu.*, 45, 87, també 99), «on, con açò sia enaxí, *donchs* inasembable és lo goig de Nostra Dona» (ib., 107, gir repetidíssim, pp. 142, 143, 153), i com a conseqüència ja va a parar en Llull a l'ús modern.³ I altres cops, en el període arcaic, trobem matisos de sentit un poc diferents i alhora afins a tots dos, com 'en efecte, per tant': «e dix En Perdigós / que 'si ja mals no fos / bés non agra sabor'; / *donchs* lo mal fay meylor / lo bé, e-l bés lo mal / piçora altretal», Cerverí (*Maldit*, v. 146). D'altra banda, per més que en la variant prefixada *adoncs* s'hi trobi tan sovint el significat temporal, 'llavors', el valor consecutiu 'doncs' hi és també freqüent en tots els segles medievals: «amich, bé-m plau ço que deïts: *adoncs* anats-vos-en», Desclot (cap. 4) (també en el *Curial* i en dos textos del S. xv, *AlcM*, § 2). Ben comprovada la coincidència dels dos significats en *doncs* i *adoncs* en cat., i presa plena consciència de com sovinteja la forma *donques*⁴ des dels orígens,⁵ hem de reconèixer que el paralelisme entre el cat. ant., l'oc. ant. *donc(s)*, *doncas*, *adonc*, i el francès en la seva fase medieval, en aquest punt és complet. Quasi l'única diferència està en la -s que és afegida: la -s adverbial (com en *deïores*, *abans*, *aixís*, *de nits*, cast. *entonces*, etc.), però això és un detall petit, secundari i tardà, que d'altra banda no és amb diferència radical: hi ha *doncas* en oc., *donques* en fr. antic; i en llengua d'oc *doncs*, menys estès que en la nostra llengua, es troba tant com *donc*.

La conclusió a treure'n és que hi ha ací una qüestió essencialment inter-romànica, en què ens podem acontentar, per a la fase més antiga, més que sovint no ho fem, amb els resultats assolits per la lingüística romànica del primer quart del segle. Una mica s'ha de suplir, fent notar que l'it. *dunque* presenta clarament un -ue afegit en llatí vulgar, segons el model d'una fluctuació de què hi havia força casos en aquesta llengua: partia del model dels duplicats llatins *neque/nec*, *atque/ac*, *donique/donec* (i àdhuc *neve/neu*, *sive/seu*), i que va proliferar en un munt de casos com *HOQUE per HOC (HOQUE ANNO > it. *uguanno*, cat. *enguany*, it. dial. *anguanno*, *unguanno*, gc. *engouan*), *HIQUE (cat. ant. *hic* 'aquí'), *ILLAQUE INTUS (gc. *laguens*) i els altres que aplego en *TopHesp.* II, 130 (cf. Rohlf, *It. Gr.*, § 987); en el nostre mot això és una addició conforme a una tendència emfàtica del ll. vulgar que alhora conduí a canviar IN-TUNC en INTUNCE > cast. *entonces* (i a les ampliacions de la mena de HINCE i ILLINCE (de què vaig parlar en el DCEC, s. v. *allende*, i AILC I, 128, cf. encara DCEC, s. v. *entonces*). Si ho analitzem bé, i segons ens indica

la fonètica, també es veu que aquest -UE es degué afegir a DUNC en les llengües de França i en català; o almenys que ací convisqueuren i confluïren el tipus DUNC i el tipus DUNQUE: altrament la -c hauria desaparegut (cf. AILC I, 128 i supra: només el gall-port. *entón*, *então*, deu correspondre a la pura terminació -NC). El fr. ant. *donques* postula així mateix QU (-CA hauria donat *ch*, o sigui *ç*, que en aquest mot no hi és enlloc), igual en llemosí i oc. sept. *doncas*, i per tant convé deduir que la variant amb -ca(s) remunta a qü pertot, cf. cat. ant. i cast. *nunca* < NUNQUAM.⁶

Feta aquesta reserva ens podem atènyer als resultats obtinguts pels especialistes del llatí vulgar i del romànic general. DUNC, encara que no es trobi en el llatí literari, està documentat a sacietat com a forma viva a tot l'Imperi. Figura ben controlada en vuit inscripcions d'època imperial, espargides més o menys pertot:⁷ sempre com a partícula gramatical, de paper no ben clar en bona part, si bé almenys en tres és netament 'mentre, durant', en una altra 'per ara, fins a tant que' («solange»), en les altres s'acosta, més o menys, a aquests dos sentits, o més aviat a 'mentre', en dues o tres és francament dubtós i en la meitat depèn d'interpretacions opinables (cosa inevitable tractant-se d'inscripcions).⁸

La conclusió de Schuchardt és que DUNC fou una creació del llatí vulgar a base de DUM 'mentre' segons l'analogia proporcional de TUNC 'llavors'/TUM 'llavors, ara bé, adés-adés' i fins de vegades 'doncs', creació analògica que semànticament sofrí la influència preponderant de TUNC. Conclusió raonable, i fins grosso modo convincent; afegim, però, que posteriorment s'ha documentat en textos vulgars DUM amb el significat de 'per consegüent' que s'acosta més al de 'doncs' (Löfstedt, *Festschrift P. Person*, Upsala 1922; «also», FEW III, 197b8f.).

En resulta almenys un punt capital ben segur: aquest problema és estrictament llatí, o màxim, itàlic; res de comparable a les partícules ADES i ANC; en el nostre cas no pensem en res de fora del llatí, encara que pugui haver-hi aportacions no-romanes però sempre sense sortir de la llengua del Laci (o almenys de la branca itàlica de l'indoeuropeu, i això més aviat com a factor secundari, només influïdor). La impressió neta és també la d'un nus produït, dins l'aiguabarreig lingüístic romà, per l'acumulació dins el parlar vulgar de tantes partícules quasi iguals, que només una llengua patrícia, amb tradicions molt fermes (caduques en el baix Imperi) podia mantenir a part: TUNC, TUM, DUM, DONEC (amb *donique*, *denique*...)⁹

Convindrà completar alguns extrems més secundaris en la documentació catalana. La terminació en tres consonants aviat perdé terreny davant una pronúncia simplificada en -ns. Pel que fa a la normalitat conversacional moderna, l'afirmació d'*AlcM* que a Barcelona es diu *dóns* mereix un decidit desmentiment:¹⁰ en totes les esferes de la llengua és i ha estat *dóns* amb dental: fins c. 1925 no recordo haver-ho sentit mai altrament; des de llavors alguns pocs ho digueren amb *ɲ*, però amb *n* restà en majoria aplanadora fins